

Međutim, u prethodnih par decenija mnoga istraživačka polja u društvenim i humanističkim naukama doživela su "materijalni zaokret", kojim je značaj materijalnosti u promišljanju i analizi društvene stvarnosti i prakse naglašen. Različiti pristupi unutar ovog zaokreta imaju tendenciju da kritikuju postojeće teorije, prvo zbog održavanja (i jačanja) kartezijanskog dualizma tela i uma i, drugo, zbog fokusiranja prvenstveno na ljudske aktere, ljudske akcije i ljudsku aktivnost, te ih pojedini kritičari opisuju kao "tiraniju subjekta". Pod tiraniju subjekta mogla bi da se podvede i danas sveprisutna eksploatacija prirodnih, materijalnih resursa, nešto što je u pagansko doba još uvek izazivalo skandal i nerazumevanje budući da je prirodni svet posedovao i magijsku komponentu (kada Rimljani seku "drveće svetih Artemidinih šuma da bi izgradili ratne brodove", takvo žrtvovanje se moralo objasniti). Pjer Ado u *Isidinom velu* govori i o ljudskoj znatiželji koja još od antike traga za korisnošću i moći, kao o nečemu što dobija primat u moderni. Ta znatiželja se vezuje za "prometejsku paradigmu" (Prometej je onaj koji čovečanstvu daruje vatru kojom se oblikuje materija, a time posredno daruje i druge veštine i umetnosti, uključujući i arhitekturu. Njoj suprotstavljena "orficka paradigma" imala je jedan neobičniji/drugačiji zahtev: prema prirodi treba da se odnosimo *bezinteresno* (priroda kao objekat – ono *drugo* u odnosu na čoveka (subjekta) – treba da se poštuje u svojoj misterioznosti).

knjiga apstrakata

materijalnost: praksi, prostora, simbola

30. maj 2024.

Institut za filozofiju i društvenu teoriju

INSTITUT
ZA FILOZOFIJU
I DRUŠTVENU
TEORIJU

interdisciplinarni seminar

Materijalnost: prostora, praksi, simbola

organizator

Laboratorija za teoriju, stvaranje i politiku prostora [PerspectLab]
Instituta za filozofiju i društvenu teoriju

urednice

Dušanka Milosavljević
Sara Nikolić

dizajn i prelom

Marko Ristić

izdavač

Institut za filozofiju i društvenu teoriju

za izdavača

Gazela Pudar Draško

mesto i godina izdanja

Beograd, 2024.

ISBN: 978-86-82324-60-7

Knjiga apstrakata

Materijalnost:
prostora, praksi, simbola

30. maj 2024.

Institut za filozofiju i društvenu teoriju

Sadržaj

5	Satnica seminara
6	<i>Materijalnost: prostora, praksi, simbola</i>
11	Željko Radinković, <i>Filozofski koncepti materijalnosti</i>
13	Zoran Erić, <i>Dometi Marksove materijalističke ekologije</i>
15	Sanja Iguman Glušac, <i>(Ne)materijalnost nasleđa</i>
17	Davor Ereš, <i>Materijalnost u arhitektonskoj edukaciji – Albersova metodologija na Bauhausu</i>
19	Tamara Plećaš, <i>Prostori ranih Platonovih dijaloga i drugih antičkih spisa</i>
21	Miloš Čipranić, <i>Od čega su napravljeni fiktivni arhitektonski objekti?</i>
22	Milica Mađanović, <i>Materijalnost kao sredstvo inkluzivnosti građene sredine</i>
24	Sara Nikolić, <i>Sve je pravo drvo, tu nigde nema iverice, nema plastike</i>

Satnica seminara

10:00 – 10:15	Uvod
	PANEL 1
10:15 – 10:30	Željko Radinković, <i>Filozofski koncepti materijalnosti</i>
10:30 – 10:45	Zoran Erić, <i>Dometi Marksove materijalističke ekologije</i>
10:45 – 11: 00	Sanja Iguman Glušac, <i>(Ne)materijalnost nasleđa</i>
11:00 – 11:15	Davor Ereš, <i>Materijalnost u arhitektonskoj edukaciji – Albersova metodologija na Bauhausu</i>
11: 15 – 11:45	Diskusija
11:45 – 12: 00	pauza za kafu
	PANEL 2
12:00 – 12:15	Tamara Plećaš, <i>Prostori ranih Platonovih dijaloga i drugih antičkih spisa</i>
12:15 – 12:30	Miloš Čipranić, <i>Od čega su napravljeni fiktivni arhitektonski objekti?</i>
12:30 – 12: 45	Milica Mađanović, <i>Materijalnost kao sredstvo inkluzivnosti građene sredine</i>
12:45 – 13:00	Sara Nikolić, <i>Sve je pravo drvo, tu nigde nema iverice, nema plastike</i>
13:00 – 13:30	Diskusija
	<i>Moderacija seminara: Dušanka Milosavljević</i>

Materijalnost: prostora, praksi, simbola

Materijalnost je dugo razumevana u terminima materijalne osnove društvenog života, fizičkih objekata i materijalnih životnih uslova – kao ono što je dato, što ograničava i determiniše. Ciceron je bio prvi koji na latinski prevodi grčko *ἔλη* (pojam koji i Aristotel koristi u svojoj *Fizici*, *Metafizici* i drugim delima) pojmom *materia*, koji će kasnije, pored filozofa i prirodnjaka koristiti i alhemičari (*prima materia*). Sam pojam, kako nas podseća Nikolas Alen, „ima složenu istoriju koja uključuje latinske i grčke reči ženskog roda za drvo...koje jeste ili je bilo živo“ (Allen, 1998: 177).

Kroz istoriju ideja, filozofski materijalizam dugo je suprotstavljan idealizmu, kao opozit svetu duha, ideja i simbola, a o kulturi i ideologiji promišljano je kao o simboličkom, naspram materijalnog. Međutim, materijalnost simboličkih formacija poput ideologije, kulture i umetnosti počiva na materijalnim društvenim i prostornim praksama koje ih otelotvaraju. Neki od oblika ovih društvenih praksi, poput arhitektonskih i umetničkih, često su mistifikovani, te se zapostavlja istraživanje njihovog materijalnog karaktera.

Ipak, u prethodnih par decenija mnoga istraživačka polja u društvenim i humanističkim naukama doživela su “materijalni zaokret”, kojim je u promišljanju i analizi društvene stvarnosti i prakse materijalnost zauzela važno mesto. Različiti pristupi unutar ovog zaokreta imaju tendenciju da kritikuju postojeće teorije, kako zbog održavanja (i jačanja) kartezijanskog dualizma tela i uma, tako i zbog fokusiranja prvenstveno na ljudske aktore, ljudske akcije i ljudsku aktivnost, zbog čega ih pojedini kritičari opisuju kao “tiraniju subjekta” (Miller, 2005). Pod tiraniju subjekta mogla bi da se podvede i danas svepristupa eksploatacija prirodnih, materijalnih resursa. Ovakav čin

je u pagansko doba izazivao nerazumevanje i otpor, budući da se verovalo da prirodni svet poseduje i magijsku komponentu. Recimo, kada Rimljani seku "drveće svetih Artemidinih šuma da bi izgradili ratne brodove", takvo žrtvovanje se moralo objasniti (v. Pari, 2020: 82). Pjer Ado (Pierre Hadot) u *Isidinom velu* (Hadot, 2004) govori i o ljudskoj znatiželji koja još od antike traga za korisnošću i moći, kao o nečemu što dobija primat u moderni. Ta znatiželja se vezuje za "prometejsku paradigmu".¹ Njoj suprotstavljena "orfička paradigma" imala je jedan neobičniji i drugačiji zahtev: prema prirodi treba da se odnosimo *bezinteresno* (priroda kao objekat – ono *drugo* u odnosu na čoveka (subjekta) – treba da se poštuje u svojoj misterioznosti).

Kada je reč o interpretativnim i empirijskim disciplinama, studije kulture, antropologija, nove studije materijalne kulture i sociologija, počinju da ističu materijalni aspekt kulture od osamdesetih godina. Važnu prekretnicu predstavlja *kulturni materijalizam* Rejmonda Vilijamsa i sa njime povezano redefinisane kategorije baze i nadgradnje, osvetljavanje značaja materijalnih uslova za proizvodnju kulture, te proučavanje samih materijalnih praksi u kulturnom delanju. U tom periodu je društvena, materijalna baza rekonceptualizovana kako bi obuhvatila kulturne prakse i umetničku delatnost, originalno „otpisane“ u nadgradnji kao „neproduktivni rad“, te društvene i političke borbe koje uspostavljaju društveni poredak, kao suštinski materijalnu proizvodnju (Valle Alcalá, 2010: 70).

U urbanim studijama i istraživanju prostora, prekretnicu predstavlja opus Anrija Lefevra (Henri Lefebvre) koji je, kritikujući tada dominantnu, „apsolutnu“ koncepciju prostora, razvio konceptualnu trijadu proizvodnje prostora. Na taj način Lefevr je povezao fizički i "apstraktni prostor"

¹ Prometej je onaj koji čovečanstvu daruje vatru kojom se oblikuje materija, a time posredno daruje i druge veštine i umetnosti, uključujući i arhitekturu, v. Platon. Protagora 321d; Allen 2011.

(Lefebvre 1991) sa njihovim društvenim karakterom (Butler, 2012: 39) i ukazao na složenost dijalektičkog jedinstva između nivoa prostornih odnosa. Prostor tako postaje prepoznat kao više od puko geografske, fizičke lokacije ili robe, kao proizvod društvenog delanja, slojevit „politički instrument, deo odnosa proizvodnje i svojine i sredstvo kreativnog i estetskog izražavanja“ (Butler, 2012: 37). Sa jedne strane, u materijalnost (fizičkog) prostora utkani su oni društveni odnosi, ideologije i strukture u čijim je okvirima i (materijalnim) uslovima prostor konceptualizovan i proizveden. Istovremeno, prepoznato je da prostor poseduje potencijal da oblikuje društveno, a da materijalnost prostora može projektovati i utopijsku viziju alternativnih, mogućih društvenosti.

Na tom tragu, materijalizacija istorije kroz graditeljsko nasleđe predstavlja moćan i trajan način izražavanja ideologije, kolektivnog pamćenja i identiteta. Spomenici, bilo da je reč o statuama, memorijalima ili velikim arhitektonskim strukturama, opipljivi su i simbolični prikazi istorijskih događaja, ličnosti ili ideala. U okviru ovakvog razumevanja materijalnog kulturnog nasleđa vlada perspektiva da spomenici poseduju kapacitet da transformišu apstraktne istorijske narative u materijalne i vizuelno upečatljive forme koje postaju sastavni delovi kulturnog predela (Smith, 2006). Preciznije, materijalno kulturno nasleđe predstavlja predmet reinterpretacije i kontroverzi, i kao takvo naglašava dinamičnu i spornu prirodu istorije koja se materijalizuje u javnom prostoru.

Međutim, naredni korak u promišljanju materijalnosti predstavlja istraživanje njenih nijansi, relativizama i pluralne prirode, ali i njene suprotnosti – nematerijalnosti. Značajan uticaj na razvoj interesovanja i vrednovanja nematerijalnosti doneli su Tompson i Bodrijar u drugoj polovini dvadesetog veka. Naime, Tompson 1979. godine razvija „Teoriju o smeću“ (Thompson 1979) u kojoj uvodi distinkciju između različitih načina na koje predmeti mogu biti sagledani, te stavlja akcenat na odnos čoveka i materijalne kulture. Na

istom tragu je i Bodrijar (Baudrillard 1981) tvrdio da su objekti "samo objekti" sve dok ne počnemo da razmišljamo o njima na određen način i da ih prema tome tretiramo. Prema ovom autoru, objekti ili predmeti tek tada dobijaju određenu vrednost.

Konačno, gotovo istovremeno sa obnavljanjem antropološkog i sociološkog interesovanja za materijalnu kulturu i izgrađeno okruženje, u prethodnih par decenija svedočimo i ponovnom interesovanju za etnografsko i antropološko proučavanje arhitekture. Tokom poslednjih trideset godina, arhitektura je polako ali sigurno postala sve značajniji predmet analize, poništavajući zapažanje Kerolin Hemfri iz kasnih 1980-ih da, do tada, u antropologiji nije bilo „mesta za dom“ (Humphrey, 1988: 16). Ovo obnovljeno antropološko interesovanje za materijalnost (i sa njom povezane procese objektivacije i moći delanja predmeta) "tiraniju subjekta" zamenilo je „dijalektičkom republikom u kojoj osobe i stvari postoje u međusobnoj samoizgradnji i uvažavaju uzajamne zavisnosti“ (Miller, 2005: 38).

Fokusom na materijalnost nastojimo da iz različitih teorijskih i istraživačkih perspektiva zajednički promislamo raznolike koncepcije (ne)materijalnosti, te da podstaknemo zajednička promišljanja brojnih aspekata ovog pojma:

- materijalne osnove naše društvene stvarnosti
- materijalnost kulturnog nasleđa
- materijalnosti praksi stanovanja
- materijala kojima se proizvode naši gradovi, umetnička dela i objekti
- materijalnosti društveno-prostornih praksi od antike do savremenosti

Literatura:

- Allen, Michael J. B. 2011. "Prometheus among the Florentines: Marsilio Ficino on the Myth of triadic power" *Rinascimento* 51:27-44.
- Allen, Nicholas. 1998. The category of substance: a Maussian theme revisited. In *Marcel Mauss: A Centenary Tribute*, eds. Wendy James and Nicholas Allen. New York: Berghahn, pp. 175-191.
- Baudrillard, Jean. 1981. *For a critique of the political economy of the sign*. St. Louis: Telos Press.
- Butler, Chris. 2012. *Henri Lefebvre: Spatial Politics, Everyday Life and the Right to the City*. London: Routledge.
- Hadot, Pierre. 2004. *The Veil of Isis: An Essay on the History of the Idea of Nature*, Harvard University Press.
- Humphrey, Caroline. 1988. "No Place Like Home in Anthropology". *Anthropology Today* 4: 16-18.
- Miller, Daniel (ed.). 2005. *Materiality*. Durham and London: Duke University Press.
- Pari, Žinet. 2020. *Paganske meditacije: Skrivena prisutnost grčkih božanstava*. Beograd: Fedon.
- Platon. 2023. *Protagora*. Beograd: Dereta.
- Thompson, Michael. 1979. *Rubbish Theory*. Oxford: Oxford University Press
- Smith, Laurejane. 2006. *Uses of Heritage*. London: Routledge
- Valle Alcalá, Roberto. 2010. "Towards cultural materialism: criticism and hegemony in Raymond Williams" *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense* 18: 67-76.

Željko Radinković

Filozofski koncepti materijalnosti

U okviru filozofskih koncepata pojam materijalnosti se u pravilu povezuje sa supstratom koji je dostupan čulima. Kao centralni teoretski pojam pojavljuje se „materija“, a fokus istraživanja se usmerava na fizičke stvari i artefakte. U Aristotelovom predavanju *Fizika*, materija se po prvi put javlja kao filozofski pojam, i to kao termin *ἕλη*, koji može da se smatra starogrčkim prethodnikom latinskog naziva *materia*. Naime, materija se u sklopu ovih razmišljanja javlja kao *causa materialis*, odnosno jedan od četiri „uzroka“ bivstvjućeg. U okviru filozofije Novog Veka susrećemo se sa pozicijom okvirno nazvanom „materijalizam“ koja se pre svega definiše kao suprotnost „idealizmu“ jer u središte svojih spoznajnoteoretskih, metafizičkih i drugih razmatranja postavlja ono materijalno. U okviru dualizma forme i materije, duhovnog i materijalnoga, materijalizam postavlja kao primarnu sferu materijalnost bivstvjućeg pridajući joj središnji značaj za objašnjenje ustrojstva stvari i sveta. Materijalističkom filozofskom pozicijom se smatra ona teorija ili učenje koje u svojim iskazima o vrsti i sveukupnosti postojećih entiteta u svetu potonje svodi na materijalne entitete ili u najmanju ruku uspostavlja određenu hijerarhiju u kome se materijalnom daje prednost u odnosu na duhovno, mentalno ili idealno. Tako će se u okviru „fizikalizma“ kao radikalnog oblika materijalizma kao osnovni elementi stvarnosti postaviti isključivo fizički elementi, fizički procesi i tela. Materijalizam može da poprimi i karakteristike ideologije koja suštinske odlike društva i samog čoveka poistovećuje sa konkretnim delatnostima i odnosima lične i društvene produkcije i reprodukcije. Noviji materijalistički pristupi prevazilaze metafizičke pretpostavke starih filozofskih koncepata materijalizma i pojavljuju se kao refleksija pitanja telesnosti i medijalnosti. Feministička

filozofija razmatra procese i strategije materijalizacije rodnog identiteta. U okviru filozofije tehnike, pogotovo u pogledu na nove tehnologije, sve više se govori o medijalnosti tehnike kao načinu prevazilaženja instrumentalističke paradigme. U okviru tih razmatranja, medijalnost se pojavljuje kao refleksivni pojam koji ukazuje na tehniku kao splet mogućnosti koje prevazilaze prvobitni koncept određenog tehničkog sredstva i otkrivaju se u samom materijalnom procesu upotrebe tehničkog sredstva.

Zoran Erić

Dometi Marksove materijalističke ekologije

Posljednjih decenija zagovornici ekosocijalizma analizirali su domete ekološke misli Karla Marksa. Jedan od vodećih predstavnika „drugog talasa” ekosocijalizma, Džon Belami Foster konstatovao je da je kriza s kojom se Zemlja suočava, pre svega kriza društva, a ne kriza prirode. Za Fostera, u korenima krize su proizvodni odnosi i imperativ tehnološkog napretka koji – zajedno sa demografskim promenama (prenaseljenošću) – oblikuju dominantni društveni sistem. U seminalnim knjigama koje pažljivo preispituju Marksove analize, Burketa (*Marx and Nature*) i Forester (*Marx's Ecology*), ističu do tada zanemarivane ekološke dimenzije njegove političke ekonomije. Naime, Marksov termin *društvenog metabolizma* definisao je proces rada kao metabolički odnos ljudi i prirode. Teza Burketa i Fostera je da je Marksova kritika *metaboličkog rascepa* konzistentno proizašla iz njegove teorije vrednosti razvijene u prvom tomu *Kapitala*, te da je zapravo ključna za političko-ekonomsku kritiku otuđenja od prirode u kapitalizmu.

Nadovezujući se na analize *metaboličkog rascepa* japanski teoretičar Kohei Saito nastavlja s temeljnim iščitavanjem Marksovih zabeleški tokom poslednjih petnaest godina njegovog života, tek nedavno objavljenih u okviru izdavačkog projekta *Marx-Engels-Gesamtausgabe*. Na tragu istraživanja Burketa i Fostera, Saito razmatra koncept metabolizma (*Stoffwechsel*), koji Marks preuzima iz prirodnih nauka i prevodi u analize političke ekonomije. Saito otklanja svako moguće tumačenje o Marksovom naivnom prometejskom odnosu prema prirodi koja bi navodno trebalo da bude

potčinjena čoveku – zbog čega ga je najčešće i kritikovala prva generacija ekosocijalista. Japanski teoretičar se zalaže za reaktuelizovanje i revalorizaciju Marksove ekološke misli, navodeći dokaze iz donedavno neobjavljenih zabeleški, u kojima on kontinuirano istražuje prirodne nauke svoga vremena da bi ustvrdio da je ekološka kriza fundamentalna kontradikcija kapitalističkog modela proizvodnje. i time revidirao i profilisao svoje pozicije o pitanju ekonomskog i tehnološkog rasta i razvoja. Saito zaključuje da se Marksova vizija alternativnog društva može razviti samo potpunom sintezom njegovih istraživanja i teza izvedenih iz polja političke ekonomije, prirodnih nauka, ekologije, i analize prekapitalističkih društva, te diskurs koji proizilazi iz tih zaključaka definiše kao *komunizam odrasta*.

Cilj ovog osvrta je da se ispita teza da li je morfologija Marksovog materijalizma u suštini više ekološka nego ekonomska, čiju sferu želi da transcendirira. Zato je neophodno da se preispitaju mogućnosti novog čitanja revolucionarnog materijalističkog karaktera Marksove ekološke misli i njegove *materijalističke ekologije*.

Sanja Iguman Glušac

(Ne)materijalnost nasleđa

Nasleđe nema jednu, preciznu definiciju, već mnoštvo apstraktnih. Nasleđe nije samo jedan predmet, lokalitet, vodopad ili običaj. Nasleđe je čitava mreža akcija, karakteristika, predstava, percepcija, dodeljenih vrednosti... u koje je upleten taj neki predmet, lokalitet, vodopad ili običaj. Osnovne vrste nasleđa su prirodno i kulturno, koje može biti materijalno i nematerijalno, ili drugim rečima opipljivo i neopipljivo nasleđe.

Materijalno kulturno nasleđe, inherentno temporalno, stiče značaj protokom vremena, starenjem, transformisanjem ili čak propadanjem. Sa jedne strane, ta temporalna dimenzija nasleđa je osnova za razumevanje, vrednovanje, očuvanje i interpretiranje nasleđa. Ovim vremenskim procesom, nižu se vidljivi i opipljivi, materijalni slojevi istorije, pretvarajući se u nosioce individualnih i kolektivnih sećanja i identiteta. Sa druge strane, ovakva temporalna dinamika znači i prolaznost ili nestanak nasleđa, što se može desiti prirodnim uticajem "zuba vremena", ali i ciljanom agresijom, urbanizacijom ili modernizacijom. Međutim, čak i u odsustvu materijalnosti nasleđa, ona nosi određenu vrednost, koja odzvanja u novonastaloj praznini, dajući mu novu ili promenjenu vrednost i značaj.

Ipak, povrh materijalnosti takvih objekata leži njihova nematerijalna vrednost, čiji značaj prevazilazi njihove fizičke karakteristike i čijom konceptualizacijom oni duboko zadiru u pore društva i kulture.

Materijalna manifestacija istorije služi kao moćno i potencijalno trajno sredstvo kojim društva ili njihovi predstavnici izražavaju svoje ideologije,

kolektivna sećanja i identitet. Bilo da pričamo o spomenicima, memorijalima ili grandioznim građevinama, oni predstavljaju simbolične inkarnacije nematerijalnog - istorijskih događaja, ličnosti ili ideala u materijalno - vizuelno upečatljive forme koje se integrišu u određene kulturne predele i društvene kontekste.

Zbog ovakvih transformacija kulturno nasleđe se često podvrgava reinterpretaciji i kontroverzama, naglašavajući dinamičnu i osporenu prirodu istorije materijalizovane u javnim prostorima, koje su savršene pozornice ovakvih "predstava". Tim pre je ključno posmatrati nasleđe kao kontinuirani, dinamični proces, a ne kao jedan izolovani, statični element.

Davor Ereš

Materijalnost u arhitektonskoj edukaciji – Albersova metodologija na Bauhausu

Jedna od ključnih promena sa kojim se danas suočava arhitektonska praksa je suštinska transformacija načina na koji je materijalnost bitna. Ova promena konfiguracije bitnosti se može jasno sagledati iz dublje istorijske perspektive arhitektonske forme, kao transformacija od materijalnosti kao seta pitanja strukturalne nužnosti, preko pitanja pojavnosti, do digitalnih kompozitnih svojstava kao gradivnog kapaciteta koji je otvorio nove perspektive za afirmaciju arhitektonskog načina mišljenja. Interesovanja arhitektonske materijalnosti se menjaju od svojstava solidnosti, čvrstoće, izdržljivosti i dugotrajnosti prema pitanjima svojstava transparentnosti, lakoće, elastičnosti, fleksibilnosti, provodljivosti, nestalnosti, plasticiteta, cirkularnosti i promenljivosti.

U odnosu na ovaj sled, pitanja materijalnosti u arhitektonskoj edukaciji može ponuditi neposredne uvide u kapacitet eksperimenta, istraživanja i proširenog polja relevantnosti kao i specifične odlike materijalnosti u procesu formiranja znanja kao odraza prisutnosti u vremenu sada.

Ova pitanja biće razmatrana na primeru specifičnih pedagoških formi Jozefa Albersa koji je od 1922. do 1933. godine radio na umetničkoj školi Bauhaus u Vajmaru, Dessau i Berlinu. Njegova arhitektonska pedagogija zasnovana je na postupcima formiranja znanja kroz oblikovanje materijala. U ovim edukativnim procesima neposrednost iskustva posmatrana je kao posebni

potencijal. U Albersovim pedagoškim nastojanjima mogu se identifikovati dualizmi: materijalnost – „rad rukom“ i neposredno iskustvo – znanje, kao relacije koje ostvaruju vitalnu ulogu u formiranju promene. Polje materijalnosti u produkcionom/kreativnom okruženju je u ovom slučaju određeno težnjom da se sa reprodukcijom znanja (učenje) pređe na proizvodnju znanja (neposredno iskustvo). Ovi procesi materijalnosti su kod Albersa metodološki ispitivani kroz dve vrste vežbi: vežbe materijala (nem. Materialstudien) i vežbe materije (nem. Materiestedien). Albersove studije predstavljaju značajan slučaj istraživanja materijalnosti koje je fokusirano na ispitivanju potencijala materijalnosti, umesto na definiciju funkcija materijalnosti. U datom kontekstu će pitanja materijalnosti biti razmatrana u vezi sa pitanjem inovativnosti kao refleksijom polja tehnologije i društvenih odnosa koji se redefinišu u vezi sa transformacijama polja arhitekture.

Tamara Plećaš

Prostori ranih Platonovih dijaloga i drugih antičkih spisa

Privatni i javni prostori mogu da igraju ključnu ulogu u oblikovanju društvenih odnosa i određivanju društvene dinamike. U izlaganju postuliram razliku između privatnog i javnog prostora na sledeći način. Privatni prostor se odnosi na prostor koji se definiše i kao „ličan“, to jest, na prostor koji se tiče „pojedince“ (ponekad i cele porodice), poput doma ili drugih intimnih okruženja. Javni prostori, pak, uključuju prostore koji su dostupniji, te bi to mogli da budu prostori koje deli šira zajednica, poput trgova, parkova, pijaca i drugih javnih institucija. Pobrojani prostori utiču na ponašanja i interakcije pojedinaca koji borave u njima, pokazujući povremeno i unapred definisane uloge, prava, ali i vrednosti koje zastupaju građani i građanke.

Posmatrano iz šire istorijske perspektive, u staroj Atini i drugim grčkim gradovima- državama, porodični odnosi uglavnom pripadaju privatnom, dok političke institucije i savezi javnom diskursu i prostoru. Međutim, čitajući Platona, ali i druge antičke filozofe, doksografe i pisce, zapaža se da se i privatno neretko prostire na javno i političko, i obratno.

Posebno istaknuto mesto, ukoliko je reč o privatnom, odnosno javnom i to u okvirima filozofskog diskursa, zauzimaju prijateljske veze i odnosi. Prijatelji su, po svemu sudeći, još od arhajskog doba mogli da budu kako članovi iste porodice, tako i članovi iste institucije, škole, *polis*-a, ali i politički saveznici i istomišljenici. Imajući to na umu, u izlaganju želim da mapiram privatne i javne prostore Platonovih ranih dijaloga, ali i nekih drugih dela koja nije pisao

Platon – i to prostore shvaćene kao pozornice na kojima se odvija određena radnja.

Da li nam, i šta nam ti određeni, izabrani prostori govore o prijateljstvu, ali i nekim drugim odnosima i to u kontekstu širih filozofskih rasprava koje se vode u tim dijalozima, kao i da li su u te prostore već unapred utkani i određeni društveni i politički odnosi, jesu neka od pitanja koja će se tematizovati i na koja će biti potrebno pružiti odgovor.

Miloš Ćipranić

Od čega su napravljeni fiktivni arhitektonski objekti?

Ovo izlaganje polazi od razlike između stvarnih i fiktivnih građevina. Dok prve imaju fizički oblik postojanja, druge ga nemaju. Od kog materijala su zapravo načinjeni fiktivni arhitektonski objekti? Ovo pitanje će biti razmotreno kroz njihove opise u antičkoj poeziji, tačnije, kroz njihove ekfrazе u rimskom pesništvu. Jedna arhitektonska struktura koja ima imaginarni oblik postojanja može da bude načinjena od zlata i sličnih mu materijala. Da li je ona sazdana od „tvrdih“ materijala ili od jezičkih znakova? S obzirom na njen ontološki status, problematizovaće se koja je od ove dve pozicije prihvatljivija i da li ima smisla insistirati na njihovom strogom razlučivanju.

Milica Mađanović

Materijalnost kao sredstvo inkluzivnosti građene sredine

Pristupačnost i jednake mogućnosti su koncepti koji u poslenjim decenijama dobijaju sve veći značaj u promišljanju i realizaciji građene sredine. Razvijeni kao odgovor na potrebu za uključivanje širokog spektra individua u raznovrsne procese svakodnevice, dizajn za sve, univerzalni dizajn i inkluzivni dizajn se u velikoj meri fokusiraju na povećanje pristupačnosti prostora za najširi mogući opseg upotrebe. U kontekstu građene sredine, ovi pristupi olakšavaju novu materijalističku dizajnersku praksu, stavljajući telesno iskustvo osoba sa (ne)sposobnostima u sam centar procesa projektovanja.

Kako je Rosemari Garland-Tomson primetila u svom istraživanju iz 1996. godine, pomenuti pristupi dizajnu predstavljaju svojevrsnu reakciju na šemu „normata“ nasuprot „neuklopljenima“. „Normat“ se odnosi na privilegovano i destigmatizovano telo koje predstavlja univerzalni ili idealni tip. Kao protiv težu ovoj figuri, Garland-Tomson je suprotstavila stanje „neuklopljenosti“, koje pretpostavlja „istinu kontingentnosti“ okarakterisanu nedostatkom „udobnog i neupadljivog većinskog iskustva materijalne anonimnosti“ normata. Normat i neuklopljenost čine konceptualnu šemu koja uvrežene binarne pojmove normalnog i patološkog kontekstualizuje kroz izgrađeno okruženje.

Ovo izlaganje postavlja pitanje kako se materijalnost fizičkog okruženja može integrisati kao mera podrške za osobe sa invaliditetom i doprineti

prevazilaženju narativa normat - neuklopljenost. Povezujući pojmove participativnog istraživanja i uvođenja inkluzivnog dizajna u obrazovanje, izlaganje će analizirati empatički metod, preciznije, praksu „izgradi za učenje“ (build-to-learn), koja promovise iskustveno učenje kroz multisenzorno i telesno angažovanje sa procesom i proizvodom. Praksa „izgradi za učenje“ će biti ilustrovana kroz primer saradnje dizajnera sa osobama širokog spektra potreba u cilju stvaranja okruženja čija materijalnost omogućava inkluziju.

Sara Nikolić

Sve je pravo drvo, tu nigde nema iverice, nema plastike

Household objects are interpreted as material elements imbricated in the presentation of a socially plausible and internally consistent aesthetic self.²

Ukrštajući arhitektonsku antropologiju i nove studije materijalne kulture, kroz ovaj rad ispitujem šta novobeogradski stanovi znače svojim stanovnicima, i na koji način se stanari i njihovi stanovi uzajamno oblikuju. Samo istraživanje temelji se na premisi da stan, kao roba, otkriva više o društvenom životu pojedinaca od većine drugih materijalnih objekata koji ga okružuju. Stan pokazuje nečije finansijske mogućnosti, ukuse i vrednosti, kao i društveni milje i odnose. Stan je, naime, materijalno vlasništvo i, u isto vreme, simbolički izraz jedinstvenog pojedinca koji ga je načinio domom, neispričana priča o životu koji se živi.

Rezultati etnografskog istraživanja na kojima se zasniva ovo izlaganje upućuju da, u poređenju sa prethodnim generacijama koje su opremale stanove kabastim nameštajem koji bi trebalo „da traje“ i prenosi se sa kolena na koleno, mladi stanovnici-potrošači opredeljuju se za dizajn koji je kompatibilan sa malim stanovima dizajniranim za porodice sa malim brojem

² Woodward, Ian (2001), "Domestic Objects and the Taste Epiphany: A Resource for Consumption Methodology." *Journal of Material Culture* 6(2): 115.

dece, parove bez dece i samce. Bez obzira na to da li se radi o „naslednicima“ ili o „džentrikatorima“ – učesnici u ovom istraživanju su kroz „rad na kući“, tačnije kroz renoviranje i potrošnju, prisvajali uniformne, prefabrikovane novobeogradske stanove na materijalnom i društvenom nivou. Pored toga „rad na kući“ i potrošačke prakse na opremanju doma za mnoge učesnike u ovom istraživanju predstavljali su arenu za izražavanje autentičnosti i kreativnosti, postizanje komfora, ali i demonstriranje vrednosti i političkih uverenja (poput brige za ekologiju ili anti-konzumerizma). U tom smislu, iako se trendovi, prioriteti i životni stilovi menjaju, potreba srednje klase da putem predmeta demonstrira, razgraniči i učvrsti svoj položaj ne jenjava. Na taj način prakse uređenja i stvaranja doma među Novobeograđanima koji su učestvovali u ovom istraživanju potvrđuju tezu Robin Dauling o domu kao „kontrolnom centru“ putem koga se komunicira sa javnom sferom.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

141.12(048)(0.034.2)

MATERIJALNOST: prostora, praksi, simbola : knjiga apstrakata :
[interdisciplinarni seminar] / urednice Dušanka Milosavljević,
Sara Nikolić. - Beograd : Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2024
(Beograd : Institut za filozofiju i društvenu teoriju). -
1 elektronski optički disk (CD-ROM) : tekst ; 12 cm

Sistemska zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovnog ekrana. - Tiraž 50. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija uz pojedine radove.

ISBN 978-86-82324-60-7

a) Материјализам -- Интердисциплинарни приступ -- Апстракти

COBISS.SR-ID 145636105

Međutim, u prethodnih par decenija mnoga istraživačka polja u društvenim i humanističkim naukama doživela su "materijalni zaokret", kojim je značaj materijalnosti u promišljanju i analizi društvene stvarnosti i prakse naglašen. Različiti pristupi unutar ovog zaokreta imaju tendenciju da kritikuju postojeće teorije, prvo zbog održavanja (i jačanja) kartezijanskog dualizma tela i uma i, drugo, zbog fokusiranja prvenstveno na ljudske aktere, ljudske akcije i ljudsku aktivnost, te ih pojedini kritičari opisuju kao "tiraniju subjekta". Pod tiraniju subjekta mogla bi da se podvede i danas svepristuna eksploatacija prirodnih, materijalnih resursa, nešto što je u pagansko doba još uvek izazivalo skandal i nerazumevanje budući da je prirodni svet posedovao i magijsku komponentu (kada Rimljani seku "drveće svetih Artemidinih šuma da bi izgradili ratne brodove", takvo žrtvovanje se moralo objasniti). Pjer Ado u *Isidinom velu* govori i o ljudskoj znatiželji koja još od antike traga za korisnošću i moći, kao o nečemu što dobija primat u moderni. Ta znatiželja se vezuje za "prometejsku paradigmu" (Prometej je onaj koji čovečanstvu daruje vatru kojom se oblikuje materija, a time posredno daruje i druge veštine i umetnosti, uključujući i arhitekturu. Njoj suprotstavljena "orfička paradigma" imala je jedan neobičniji/drugačiji zahtev: prema prirodi treba da se odnosimo *bezinteresno* (priroda kao objekat – ono *drugo* u odnosu na čoveka (subjekta) – treba da se poštuje u svojoj misterioznosti).